

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: Dobosi István

Cím: A legelső magyar színház felépítésének viszontagságos története

Forrás: Magyarhaz

3n

(Hely)

1927. 9. 4.

(Idő)

(Köt. v. füz.) (Oldal)

Osztályozás

Tárgy

492

Hely

Nemzeti Színház

Idő

"1825/1840"

Személy

A legelső magyar színház felépítésének viszontagságos története

A Nemzeti Színház az elmúlt napokban tartotta megnyitásának kilencvenéves, csendes, házi jubileumát. Nem lesz időszerűtlen, ha nagy vonásokban megismertetjük a mai színházpártoló magyar publikummal azt a hosszú esztendőkön át folytatott kitartó küzdelmet, melyet az akkori idők hivatalos és társadalmi tényezői indítottak a legelső magyar játékszin felépítése érdekében.

A harmincas évek közepéről keletkezett hivatalos aktákból vesszük az eddig nyilvánosság előtt nem ismert régi adatokat, melyek a sok egyéb érdekes és figyelemreméltó tanulságok mellett kiváltképpen arról tesznek fényes bizonyosságot, hogy már abban az időben, közel száz évvel ezelőtt, is voltak a magyar művészetért, a magyar nyelvért és kulturáért áldozatokra kész férfiak. Igaz, hogy csak igen kisszámú és ezért hősiessé küzdelmüket, áldozatkész nagy munkájukat csak lassu lépésekkel követte a siker. A régi Nemzeti Színház felépítése, a tervezgetésekkel és a teljes befejezéssel együtt kerek tizenöt esztendőig tartott: 1825-ben kezdték és csak 1840-ben tudták befejezni.

Hosszu évek előzménye és tervezgetése után, 1836-ban a pozsonyi országgyűlés megalkotta a 41-ik törvénycikkelyt a Pesten felállítandó Magyar Játékszin érdemében ki-

nevezett országos küldöttségről. Ezen küldöttségnek volt a feladata, hogy a régóta vajdó színházépítés tervét, eszméjét a megvalósítás felé vigye. Az országos küldöttség egyik, 1839 szeptember 19-én, Pozsonyban kelt jelentéséből a többek között azt olvasuk, hogy „az egész ország segédelme és hozzájárulása nélkül a félszázados forró óhajlás, a Magyar Játékszin felállítása nem lehetséges”. Ennélfogva az országos küldöttség azt a javaslatot terjeszti az országosan egybegyűlt Tekintetes Karok és Rendek elejbe, hogy az építés végrehajtására „egy célirányos pénzalapnak alkotása eszközöltessék”. Addig is, amíg a szükséges pénz együtt lesz, „a színházra szánt telek semmi szín alatt az ország megegyezése nélkül egyéb célra ne fordíthatassék”.

A hosszos, eredménytelen és meddő tervezgetést, tanácskozást látva, István főherceg levélben felszólította Pest, Pilis és Solth vármegyék közönségét, hogy a színház felépítésének eddigi munkálatairól, költségeiről és általában minden viszontagságos küzdelméről készíttessen terjedelmes, részletes tudósítást. A vármegyék közönsége rövidesen válaszol István főhercegnek és jelzi, hogy a pesti magyar színház építésének ügyeivel megbízott Földváry Gábor táblabíró már el is készítette terjedelmes tudósítását, amelyet egyidejűleg megküldött a fenséges császári és királyi főherceg, Magyarország nádorispánja részére.

Hivatalos tudósítás a színházépítés viszontagságairól

„Ime, most előttünk fekszik nemes Földváry Gábor táblabíró urnak 1839 augusztus 30-ik napján kelt tudósítása, amely a maga eredeti stílusával és ősi magyaros fogalmazásában a legapróbb részletekig feltárja a legelső magyar játékszin, a mostani nagymultu Nemzeti Színház ősapja, építésének történetét.

A Tekintetes Karok és Rendekhez címzett tudósításból mindenekelőtt megtudhatjuk, hogy „a nemzetnek már félszázados óhajlása, hogy Pesten, az ország közén egy Nemzeti Színház létrehozattassék, a melyet a nyelv előmenetelesítésében a nemzetiiségnek, mintegy kiegészítő részét, mindég sokkal nagyobb, sokkal mélyebb jelentőségű ügynek tartott, mint az más nemzeteknél, hol a színház talán inkább csak és néhol egyedüli mulatságnak helye, mert tudta azt, hogy nemzeti öltözet, szokások és nyelv közt ez utolsónak enyészéssel megszűnik a nemzet is azon Nemzet lenni”.

Voltak vármegyék, melyek kisebb-nagyobb summákat ajánlottak fel a színház építésére. A Karok és Rendek támogatásával vettek is egy szép telket a Hatvani-utcában, Jütnér és Deró nevű tulajdonosoktól. Mivel azonban annak árát a szini pénztár csak kis részletekben fizethette, az adója pedig a teleknek igen nagy volt, megpróbálták ideiglenesen olyképpen értékesíteni, hogy évi 200 forintnyi összegért haszonbérbe adták Unger Antalnak. Majd pedig keveselven ezen összeget, a következő évben egy Comes nevű francia embernek adták bérbe a telket. A francia ember ezen magasabb és nemesebb célra szánt telken felállított deszkabódéjában közönséges komédiás mutatványokkal iparkodott szórakoztatni a közönséget. Ez a körülmény is elősegítette aztán, hogy az anya-

gilag is nagy ráfizetéssel járó színnaztelket kénytelenek voltak eladni. Némely vármegyék ezt megtudva, visszakövetelték a pesti országos színházra adott pénzüket.

Az 1832-iki országgyűlési esztendő a színház ügyének előbbrevitelére kedvezőbbnek látszott. Gyarakai Grassalkovits Antal herceg a Hatvani-kapun túl fekvő telkét a felépítendő színház céljaira átengedte. Most már aránylag gyorsabb tempóban haladt az ügy előre. A vármegye hivatalos földmérője, tekintetes Motsy László ur, rövidesen elvégezte a színházépítés terveinek mérnöki munkálatait és az épület tervezeténél elkészítésére alkalmas szakembert kerestek. Találtak is csakhamar Czitterbart Mátyás építőmester személyében, aki vállalta a megfizető nagy feladatot és alapos munkát végezhetett, mert az épület tervén kerek egy esztendőig dolgozott, amíg az 1835-ik esztendő Szent Mihály havának 26-ik napján megkötötték a szerződést és még abban az esztendőben meg is kezdték az építést, ami korántsem haladt előre olyan gyors tempóban, amilyenekhez például napjainkban szokva vagyunk. Hol a pénz fogyott el, hol az anyag, hol pedig a munkáskezek száma sorvadt le ugyanígy, hogy az építés félesztendőig, sőt esztendőig is szünetelni volt kénytelen. A küldöttség, megunva a mesteremberekkel való bajlódást és az egyéb okokból előálló keserves kinlódást, annak minden terhét és baját Földváry Gábor táblabíró uram nyakába szóta, akinek lehetett is elég oka az elkedvetlenedésre, mert nevezetes tudósításában egy helyen így fakad ki:

— Aki még színházat nem épített, annak tanácsolni lehetne, hogy ne is építsen. Aki épített, ha alkalma lenne is, többé úgy sem építené. De mégis felépült, melynek fennállásában, ha egyéb jó nincs is, elég az, hogy fennáll, mert az a legnagyobb, ez volt a cél.

Megnyitó előadás a féligkész épületben

Azelőtt soha színházat nálunk nem építettek és így nem lehet azon csodálkozni, hogy a tulajdonképpeni költségekről sem az építetőknek, sem magának az építőmesternek előzetesen hozzávetőleges fogalma sem volt. A meglévő készpénz hamarosan elfogyott és még 16.000 pengőforintnyi kölcsön felvételére is engedélyt adott a Tekintetes Karok és Rendek. Csakhamar kintunt azonban, hogy ez az összeg is kevés.

Még félig sem készült el a színház épülete, amikor akadt egy részvénytársaság, mely három esztendőre kibérelte azt és türelmetlenül sürgette az átadását, mert — amint hangoztatták — a részvénytársaság színjátszó tagjai eddigi budai hajlékukból tá-

vozni kényszerülnek. A részvénytársaság erőszakoskodására a féligkész épületben 1839 Kisasszony (augusztus) havának 22-ik napján megtartották a megnyitó előadást. Az épület azonban annyira befejezetlen volt, hogy a megnyitó előadásra István főherceget meg sem merték hívni. A megnyitásra még az udvari páholyt sem tudták elkészíteni és a közönségnek kötőrmelékken kellett

lenni bukdácsolnia, hogy a megvásárolt helyét elfoglalhassa a színház épületében. Hosszabb idő telt el, amíg a színházépületet végre olyan állapotba tudták hozni, hogy meghíhatták a főherceget is, akinek születés- és nevenapjára nagy disz előadást rendeztek. Ugyancsak ezt az alkalmat használták fel arra, hogy ünnepélyes külsőségek közepette bemutassák a színház ujonnan elkészült modern légszuszvilágítását, ami a fagygyugyertyák és olajlámpások akkori korszakában szinte forradalomserű újítászámba ment.

A színházat bérlő részvénytársaság 40.100 pótlóforintot ölt bele a színházvállalkozásba, ami bizony nem mutatkozott jövedelmező üzletnek, mert a közönség eleinte gyéren látogatta, holott a színészek két esztendő alatt a művészetben igen nagy előhaladást tanusítottak. Sőt még nagyobb is lett volna a művészi eredmény, ha egyesek, némely gáncsolók nem zavarták volna az előmenetelt. „A dal és egyéb játékok körül káros versengések folytak.“ A részvénytársaság már eleve kimondta, hogy lemond az esetleges haszonról, és ha ilyen mutatkoznék, azt kizárólag a színészek fizetésének javítására, a diszletek és ruhák pótlására fordítja. A részvénytársaság nem is kímélte a költséget — állapítja meg Földváry Gábor táblabíró tudósításában — hanem abban a reménységben volt, hogy a ruhatárba, diszitményekbe, könyvekbe és egyéb darabokba fektetett tőkepénzt annakidején kamattól visszakapja.

Elszámolás a mesteremberekkel

Érdekes adatokat találunk a színház építésének elszámolására vonatkozó kimutatásban, mely a legelején megemlíti arról, hogy az építőmester, Czitterbart Mátyás, alkuszertini munkájáért 50.000 forintot kapott, ezenkívül több tételben kisebb összegeket vett fel az alkun felüli tevékenységeért is. Szentendrei és óbudai összesen 30.000 darab tégláért 660 forintot fizettek. Zsofcsek asztalosmester összes munkálataiért 32.557 forintot vett fel. Amíg Niptauer András festő 3636 forinttal szerepel az elszámolásban. Szequer György kárpitos, Kostyal Ádám magyarzabó, Renner Károly lakatos, Umbach Keresztély cserepező, valamennyien igen

Rikkok

Osztályozás

jeles munkát végezhettek az első magyar nemzeti játékszin felépítése körül, mert mindannyian szép summákkal szerepelnek az elszámolásban. Dittmann képfaragónak szerződés szerint az udvari páholy feletti országcimerért, a művészi oszlopfejekért, valamint a gyertyatartók reparációjáért mindössze 1910 forint járt. Utána következnek kisebb tételekkel Fliegel János aranyozó, Hoffmann, Helfmann, Borubauer, Miebl lakatosok és Uhl képfaragó.

Mivel a színháznál vizipuskák beszerzése is okvetlenül szükséges volt, 230 forintért megvásárolták a vármegye régi két vizipuskáját és helyettük a vármegye magának újakat és nagyobbakat vásárolt. Kiderült azonban csakhamar, hogy a vármegyétől vett két használt, öreg vizipuska nem felelt meg a célnak és ezért Földváry táblabíró azokat Remekházy Károly urral újakkal cserélte és 320 forintot fizetett rá a színház kasszájából.

Veber Antal pesti bádoggossal egy kis pörösködés is támadt, mert a tölgyfából kialakított vízkádakat az élelmes mester olcsóbb puhafából szállította. Ezért azután levontak a számlájából kerek 1000 forintot. Ezzel a Veberrel egyéb baj is volt, mert Földváry táblabíró részletes elszámolásában egy helyen így emlékezik meg róla: „nevezett Vebernek munkája eránt még világosságban lenni nem lehetett“. Megemlíkezik még minden részletre élenken kiterjedő jelentésében arról is, hogy az előző 1838-iki pesti nagy árvíz súlyos károkat okozott a színház épületében és evégből a városalatti csatornákat is újra kellett építeni. Az utcára szükséges rostélyzatok öntöttvasát Andrassy György gróf ajándékozta a színház részére. Az árvíz következtében a konyha bolthajtásában elhelyezett légszuszvilágítás kemencéje is teljesen tönkrement, úgyhogy nagy költséggel kellett újat csináltatni.

A továbbiakban kisebb összegeket fizettek ki azon mesterembereknek, akikkel kontraktust nem kötöttek, nevezetesen Klemon varónak, Pullmann kötelgyártónak, Bezkovits gombkötőnek, Vurm és Heinrich vásárosoknak, Grónay és Zsitnyánszky csizmadiáknak, Dankó építési biztosnak, Kesse festőnek, Riffel, Rank, Reszler, Schnelberger lakatosoknak, Steiner kovácsnak, Svoboda pincérnek, Zoffler órásnak, Pscherernek vásznakért, Keresztési szabónak, Mendel Simitznek butorokért, Delbaer és Társának posztokért, Burgman és Memlauernek, Ofer Józsefnek márványkövekről, Hardek cserepezőnek, Prics és társának, Piffkó Antal szücsnek, továbbá Hennének, akit Bécsből hívtak a lég-

szeszvilágítás felállítására, 250 forintot fizettek ki utiköltségre, de kiderült, hogy a bécsi német nem ért a légszeszvilágításhoz. Mickel Károly kötélgyártónak hevederekért 100 forint járt a számadás utolsó tétele szerint.

A mindvégig teljes precizitással elkészített tudósítást Földváry táblabíró azzal a méla akkorddal zárja le, hogy a Tekintetes Karok és Rendek által engedélyezni méltóztatott 40.000 forintnyi újabb kölcsön már elfogyott, sőt elég sem volt, mert még sok mes-terember kifizetetlen, és hogy a munka meg ne akadjon, a Tekintetes Karok és Rendek utólagos jóváhagyásának reményében még 59.000 forintok kölcsönöztek, mint a per-cepteumi diariumok mutatják.

Dobozi István